

XIX a. pab. – XX a. pr. dvižodžiai sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu *liga* ir dalyviu reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis

PALMIRA ZEMLEVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: <https://orcid.org/0000-0002-8679-3253>

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjami XIX a. pab. – XX a. pr. populiarinamojoje medicinos raštijoje (knygose, knygelėse, laikraščių ir kalendorių straipsniuose) vartoti dvižodžiai sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu *liga* ir dalyviu reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis. Aiškinamos šių dėmenų raiškos ypatybės ir pagrindinio dėmens *liga* semantinės funkcijos, taip pat gvildenamas skirtingos raiškos dalyvio pasirinkimo, pavadinimų terminiskumo klausimas. Pavadinimai aptariami atskirose grupėse, kurios išskirtos pagal tai, kokios rūšies (neveikiamosios ar veikiamosios) ir kokios raiškos formos (paprastosios ar įvardžiutinės) dalyviais eina priklausomieji dėmenys. Vyraujantis tų dėmenų raiškos tipas – $Dlv_{nvk} \leftarrow Dktv_{liga}$, o potipis – $Dlv_{nvk(ppr)} \leftarrow Dktv_{liga}$. Būdingiausi subjektinio atspalvio pavadinimai – pagrindinis dėmuo *liga* dažniausiai atlieka subjekto funkciją. Dauguma pavadinimų nėra terminai, nes jie neįvardija sąvokų, jų priklausomasis dėmuo žymi laikinąją ypatybę.

ESMINIAI ŽODŽIAI: medicina, dvižodis sudėtinis pavadinimas, terminas, pagrindinis dėmuo, priklausomasis dėmuo, dalyvis, semantinė funkcija.

ABSTRACT

The article analyses two-word composite names with *liga* as the head element and dependent elements expressed by participles, which were used in the medical texts of the late 19th century – early 20th century written in a popular scientific style (books, booklets, newspaper and calendar articles). It explains the specific features of expression of those elements and the semantic functions of the head element *liga* and addresses the question of the choice of the participles of different expression and the attribution of the names under analysis to terms. The names are discussed in the framework of different groups formed

on the basis of the voice (passive or active) and the form of expression (simple or pronominal) of the participles, which are used as dependent elements. The dominant type of their expression is $Dlv_{nvk} \leftarrow Dktv_{liga}$, and the dominant sub-type is $Dlv_{nvk(ppr)} \leftarrow Dktv_{liga}$. The names with the shade of the subject are most widespread: the head element *liga* usually plays the function of the subject. Most names are not terms, as they do not specify concepts, and their dependent element denotes a temporary quality.

KEYWORDS: medicine, two-word composite name, term, head element, dependent element, participle, semantic function.

IVADINĖS PASTABOS

Šiame straipsnyje tęsiama XIX a. pab. – XX a. pr. dvižodžių sudėtinių pavadinimų (toliau tekste vartojamas sutrumpintas terminas *pavadinimas*) su pagrindiniu dėmeniu *liga* analizė. Šikart aptariami pavadinimai, kurių priklausomieji dėmenys reiškiami dalyviais¹. Medžiaga surinkta iš kalbamojo laikotarpio populiarinamosios medicinos raštijos – knygų, knygelių, laikraščių ir kalendorių straipsnių (žr. „Šaltinių sąrašą“).

Primintina, kad XIX a. pab. – XX a. pr. iš spaudos išėjo daug neperiodinių ir periodinių spaudinių, kuriuose medicinos ir sveikatos žinias populiariai dėstė ne tik gydytojai, bet ir kitų profesijų atstovai. Juose gyvai reaguota į to meto sveikatos padėties realijas, t. y. rašyta tokiais klausimais, kurie anuomet buvo patys opiausi. Vienas iš tokių – didelis žmonių sergamumas. Taigi, suprantama, kad ligų tema buvo bene populiariausia ir paklausiausia. Todėl ir ligų pavadinimų tuose spaudiniuose išties gausu ir jie įvairūs tiek reikšmės, tiek raiškos atžvilgiais.

Tiriamasis objektas, palyginti su pavadinimais su pagrindiniu dėmeniu *liga* ir būdvardžiu reikiamais priklausomaisiais dėmenimis, negausus. Minėtuose šaltiniuose rasti 43 pavadinimai (jų variantai² neskaiciuojami), kurių priklausomieji dėmenys išreikšti dalyviais. Straipsnio tikslas – nustatyti tų pavadinimų semantines ir priklausomųjų dėmenų raiškos ypatybes. Jo siekiant keliami tokie uždaviniai: 1) surinkti dvižodžius sudėtinius pavadinimus su pagrindiniu dėmeniu *liga* ir dalyviu reikiamais priklausomaisiais

¹ Apie XIX a. pab. – XX a. pr. dvižodžius sudėtinius pavadinimus su pagrindiniu dėmeniu *liga* ir būdvardžiu reikiamais priklausomaisiais dėmenimis žr. Zemlevičiūtė 2020: 233–257.

² Variantais čia laikomi pavadinimai, kurių priklausomieji dėmenys skirtingai grafiškai įforminti, pvz.: *apkrečiama* / *apkrečiama liga*, *limpančioji* / *limpančioji liga*, *užkrečiama* / *užkrečiama* / *užkrečiama liga*, *užsisenėjusi* / *užsisenėjusi liga*.

somaisiais dėmenimis iš XIX a. pab. – XX a. pr. populiarinamųjų medicinos knygų, knygelių ir laikraščių bei kalendorių straipsnių; 2) suskirstyti tuos pavadinimus į grupes pagal tai, kokios rūšies ir kokios raiškos formos dalyviais reiškiami priklausomieji dėmenys; 3) tų grupių viduje nustatyti priklausomųjų dėmenų raiškos tipus ir potipius; 4) išsiaiškinti, kokias semantines funkcijas atlieka pagrindinis dėmuo; 5) pasvarstyti skirtingos raiškos dalyvio pasirinkimo, pavadinimų terminiško klausimą. Aptariant tuos pavadinimus remiamasi aprašomuoju analitiniu, semantinės, struktūrinės, transformacinės analizės, taip pat skaičiavimo metodais. Pavadinimai pateikiami originalo rašyba su bibliografiniais duomenimis – šaltinio sutrumpinimu, leidimo metais, numeriu (jei periodinis leidinys) ir puslapiu. Pavadinimai rašomi kursyvu, o jų priklausomieji dėmenys išskiriami pusjuodžiu šriftu. Medžiagoje, kaip jau minėta, pasitaiko variantų, tuomet jie pateikiami po pasivirojo brūkšnio, tačiau tokių dėmenų varijavimo atvejų rasta vos keletas. Iliustraciniai sakiniai tekste rašomi smulkesniu šriftu. Kiekybiniai duomenys pateikiami lentelėje. Įdėta tekstų fragmentų, kuriuose yra pavartoti nagrinėjami pavadinimai.

DVIŽODŽIAI SUDETINIAI PAVADINIMAI SU PAGRINDINIU DĖMENIU *LIGA*, KURIŲ PRIKLAUSOMIEJI DĖMENYS REIŠKIAMI DALYVIAIS

Šie pavadinimai (žodžių junginiai) priklauso nusakomųjų (apibūdinamųjų) atributinių junginių potypiui. Pagal vyraujančius semantinius požymius tai veiksminio apibūdinimo žodžių junginiai (Bunevičiūtė 1998: 34). Ypatybės turėtojas (pagrindinis dėmuo) reiškiamas abstrakčiuoju daiktavardžiu, o priklausomasis dėmuo – dalyviu. Pagrindinė tokių pavadinimų reikšmė atributinė, tačiau dėl priklausomojo dėmens veiksmažodinės prigimties jų gilumoje atsiranda dar papildomų subjektinių ir objektinių atspalvių, kurie išryškėja keičiant daiktavardinę konstrukciją į veiksmažodinę (žr.: LKG III 229; Bunevičiūtė 1998: 34; Bučienė 2007: 20), plg.: *kimbama liga* ir *liga kimba*, *limpama liga* ir *liga limpa* (subjektinis atspalvis), *išgydoma liga* ir *išgydo ligą*, *užsendinta liga* ir *užsendina ligą* (objektinis atspalvis). Tokiuose pavadinimuose pagrindinis prasminis krūvis tenka priklausomajam dėmeniui (apibrėžiančiajam komponentui). Jis išskiria reikšminius pagrindiniu dėmeniu (apibrėžiamuoju komponentu) reiškiamo denotato požymius (žr. Пүя 2012: 75).

Pagal tai, kokios rūšies dalyviais reiškiamas priklausomasis dėmuo, skiriami du pagrindiniai pavadinimų raiškos tipai – su neveikiamosios ir veikiamosios rūšies dalyviais reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis; atskirą raiškos tipą sudaro pavadinimai, kurių priklausomasis dėmuo reiškiamas reikiamybės dalyviais. Pirmieji du raiškos tipai dar skirstomi smulkiau į potipius, atsižvelgiant į priklausomojo dėmens raiškos formą, t. y. ar priklausomasis dėmuo yra paprastasis ar įvardžiuotinis dalyvis (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Struktūrinio modelio $Dlv \leftarrow Dktv_{liga}$ raiškos tipai ir potipiai bei jų skaitinė ir procentinė išraiška

RAIŠKOS TIPAI	RAIŠKOS POTIPIAI	SKAITINĖ IR PROCEN- TINĖ IŠRAIŠKA
$Dlv_{nvk} \leftarrow Dktv_{liga}$		22 (51 %)
	$Dlv_{nvk(ppr)} \leftarrow Dktv_{liga}$	15 (68 %)
	$Dlv_{nvk(įvardž)} \leftarrow Dktv_{liga}$	7 (32 %)
$Dlv_{vk} \leftarrow Dktv_{liga}$		18 (42 %)
	$Dlv_{vk(ppr)} \leftarrow Dktv_{liga}$	16 (89 %)
	$Dlv_{vk(įvardž)} \leftarrow Dktv_{liga}$	2 (11 %)
$Dlv_{rk} \leftarrow Dktv_{liga}$		3 (7 %)

1. Sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu *liga*, kurių priklausomieji dėmenys reiškiami neveikiamosios rūšies dalyviais

Rasti 22 tokie pavadinimai, kurie suskirstyti į du tipus pagal priklausomojo dėmens raišką. Skiriami pavadinimai su paprastaisiais ir įvardžiuotiniais neveikiamosios rūšies dalyviais reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis (žr. 1 lentelę).

*1.1. Sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu *liga* ir paprastaisiais neveikiamosios rūšies dalyviais reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis.* Šie pavadinimai sudaro didžiąją dalį – jų rasta 15 (žr. 1 lentelę). Skiriamos kelios grupės pagal tai, kokią funkciją – subjekto, objekto ar aplinkybės – junginyje atlieka pagrindinis dėmuo *liga*.

1.1.1. Subjektinio atspalvio pavadinimai. Šio porūšio veiksminio apibūdinimo junginiai žymi daikto ypatybę, kylančią iš jo paties veiksmo. Šiuo

atveju ypatybės turėtojas yra aktyvus. Daiktas yra toks dėl to, kad pats veikia, veikė, veikdavo ar veiks (Bučienė 2007: 20).

Vyrauja pavadinimai, kuriuose pagrindinis dėmuo *liga* yra subjektas. Liga (subjektas) gali:

apkrešti – **apkrečiama** liga Svk 1921 6 2 / *apkrečiama* liga LtAK 1886 (1885) 86 (liga apkrečia),
išberti – **išberiamos** ligos UL 1914 6, Vlt 1915 70 2 (liga išberia),
kibti – **kimbama** liga Dž 1903 3 (liga kimba),
lipti – **limpama** liga Svk 1909 1 7, Svk 1910 11 4, Žin 1911 157, Svk 1913 2 7, Svk 1913 5 20, Gdt 1914 1 2, Gdt 1914 2 5, Gdt 1914 3 9, Gdt 1914 4 14, Gdt 1914 5 18, Gdt 1914 6 21, Gdt 1914 7 25, Svk 1914 2 7, LUL 1915 4, Kol 1915 3, Džiov 1915 4, ŽmM 1915 2, Dez 1915 3, Skarl 1915 3, ULB 1915 4, LytL 1915 6, ŽmK 1918 43, LdK 1919 51, ŽLL 1920 9, Svk 1920 1 3, Svk 1920 4 1 (liga limpa),
nelipti – **nelimpama** liga LUL 1915 5 (liga nelimpa),
užkrešti – **užkrečiama** liga KD 1895 32, KD 1905 41, ŽvK 1905 22, MGv 1909 204, DS 1910 6, Art 1910 19 69, DžA 1911 21, Žin 1911 130, Svk 1913 4 15, UL 1914 3, Svk 1914 3 10, Svk 1914 5 19, Vlt 1914 83 1, Vlt 1914 144 1, Vlt 1914 159 3, LUL 1915 3, Kol 1915 3, Dez 1915 3, Vlt 1915 70 2, Vlt 1915 88 2, ULB 1915 4, A₂ 1915 32 418, Gdt 1915 1 1, Gdt 1915 3 9, LytL 1915 95, UkK 1917 (1916) 69, UkK 1918 9, AVK_v 1918 (1917) 62, LietK 1918 74, ŽmK 1918 49, LdK 1919 52, ŪKl 1920 56 / *užkrečema* liga DN 1906 78 / *užkrečiama* liga KD 1905 41, DMS 1912 29 (liga užkrečia).

1.1.2. Objektinio atspalvio pavadinimai. Objektinės reikšmės atspalvį turi tie veiksminio apibūdinimo žodžių junginiai, kurie reiškia daikto ypatybę, kylančią iš kito daikto atliekamo, atlikto ar reikiamo atlikti veiksmo. Ypatybės turėtojas neveikia, yra pasyvus, t. y. gauna ypatybę iš šalies, iš kito daikto veiksmo (Bunevičiūtė 2007: 21).

Pavadinimų, kurių pagrindinis dėmuo *liga* yra objektas, gerokai mažiau. Ligą (objektą) galima:

išgydyti – **išgydoma** liga DMS 1912 89, Sif 1915 5 (išgydo ligą),
pagydyti – **pagydoma** liga LietK 1918 77 (pagydo ligą),
neišgydyti – **neišgydoma** liga VŽ 1906 222 3, DMS 1912 35, Svk 1912 8 32 (neišgydo ligos),
nesuskaityti – **nesuskaitomos** ligos Žin 1911 124 (nesuskaito ligų),
neužsikrėsti – **neužsikrečiama** liga DMS 1912 62 / *neužsikrečiama* liga Svk 1909 5 3 (liga neužsikrečiama),
užleisti – **užleista** liga RAK 1895 11 (užleisti ligą),

užsendinti – **užsendinta** liga Žin 1911 127 (užsendinti ligą),
užsikrėsti – **užsikrečiama** liga DMS 1912 89 (liga užsikrečiama).

1.1.3. *Aplinkybinio atspalvio pavadinimai.* Aptiktas vienas pavadinimas, tarp kurio pagrindinio ir priklausomojo dėmens esti aplinkybiniai santykiai, pvz., **mirštama** liga KŽP 1904 9 (liga, nuo kurios mirštama, kuri sukelia mirtį) (priežasties santykiai).

1.2. *Sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu liga ir įvardžiuotiniais neveikiamosios rūšies dalyviais reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis.* Šių pavadinimų rasta dvigubai mažiau – tik 7, jų priklausomieji dėmenys reiškiama įvardžiuotiniais neveikiamosios rūšies dalyviais (žr. 1 lentelę).

1.2.1. *Subjektinio atspalvio pavadinimai.* Daugiausia rasta subjektyvių žodžių junginių. Liga (subjektas) gali:

išberti – **išberiamosios** ligos Žin 1911 173, Šlt 1910 18 280 (liga išberia),
lipti – **limpamoji** liga KD 1905 41, VŽ 1905 5 2, VŽ 1908 2 1, DžPK 1909 9, Art 1910 15 54, Art 1910 25 93, Art 1910 26 97, Art 1910 30 113, Šlt 1912 7 105, Šlt 1912 21 328, Svk 1912 7 28, Šlt 1912 40 632, Ps 1912 5 150, Šlt 1913 46 729, Vad 1913 t. 16, Nr. 62, 169, Vad 1913 16 63 277, ŽD 1913 3, Vlt 1913 62 2, LUL 1915 3, DL 1915 4, Kol 1915 3, Džiov 1915 4, Sif 1915 3, Skarl 1915 2, ULB 1915 6, ŽmK 1918 50, LdK 1919 52, LdK 1919 52, Svk 1920 3 1, Svk 1920 4 1 (liga limpa),
nelipti – **nelimpamoji** liga LytL 1915 3 (liga nelimpa),
prisimesti – **prisimetusioji** liga AVK_v 1919 (1918) 54 (liga prisimetė),
pulti – **puolamoji** liga Svk 1913 4 13 (liga puola),
užkrėsti – **užkrečiamoji** liga Šlt 1909 5 69, Art 1910 19 69, Šlt 1912 3 36, Svk 1914 3 10, UL 1914 4, Vlt 1914 101 2, LUL 1915 29, PrR 1915 3, Dez 1915 3, Skarl 1915 2, ULB 1915 12, LdK 1919 51, Vlt 1915 70 2, LA 1917 3 4, UkK 1917 (1916) 70, UkK 1918 9, AVK_v 1918 (1917) 57, ŪK 1920 55 (liga užkrečia).

1.2.2. *Aplinkybinio atspalvio pavadinimai.* Pasitaikė vienas pavadinimas, tarp kurio dėmenų esama aplinkybinių santykių, pvz., **miegamoji** liga DMS 1912 85 (liga, nuo kurios ima miegas, kuri pasireiškia mieguistumu).

2. Sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu liga, kurių priklausomieji dėmenys reiškiama veikiamosios rūšies dalyviais

Šie, kaip ir prieš tai aptartieji pavadinimai, suskirstyti į du tipus pagal priklausomojo dėmens raišką (tokių pavadinimų rasta 18). Skiriami pavadinimai

su paprastaisiais ir įvardžiuotiniais veikiamosios rūšies esamojo laiko (daugiausia) dalyviais reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis (žr. 1 lentelę).

2.1. Sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu liga ir paprastaisiais veikiamosios rūšies dalyviais reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis. Vyrauja pavadinimai, kurių priklausomasis dėmuo reiškiamas paprastaisiais veikiamosios rūšies dalyviais (rasta 16 tokių pavadinimų) (žr. 1 lentelę).

2.1.1. Subjektinio atspalvio pavadinimai. Šie junginiai reiškia pažymimuosius santykius su subjektinės reikšmės atspalviu (LKG III 229). Tyrimo medžiaga patvirtina šį teiginį – absoliuti tokių pavadinimų dauguma yra subjektiniai žodžių junginiai, t. y. pagrindinis jų dėmuo *liga* yra subjektas. Liga (subjektas) gali:

atsikartoti – **atsikartojanti** liga NamG 1907 3 (liga atsikartoja),
įsikerėti – **įsikerėjusi** liga UK 1900 (1899) 38 (liga įsikerėjo),
įsisenėti – **įsisenėjusi** liga SK 1901 25, SK 1905 10, Svk 1920 3 4 (liga įsisenėjo),
įšišknyti – **įšišknyjusi** Liga LP 1891 42 (liga įšišknyjo),
išberti – **išberianti** liga VL 1890 27 5 (liga išberia),
kibti – **kimbanti** liga ŠLL 1901 3, PNA 1903 116 (liga kimba),
lipti – **limpanti** liga A 1883 4 112, LAK 1885 52, SŽL 1886 18, V 1889 X 153, U 1891 3 132, UK 1900 (1899) 38, U 1891 2 77, LtK 1892 (1892) 129, U 1892 VI/VII 230, ŽLA 1894 XI 82, Kd 1895 32, U 1897 3 41, UK 1900 (1899) 38, ŠLL 1901 35, LKa 1901 141, LieUK 1905 36, NK 1905 (1904) 24, VŽ 1905 124 4, LieUK 1905 37, DK 1908 76, VŽ 1908 194 2, MGv 1909 13, Svk 1910 3 1, DS 1910 26, DMK_{NY} 1912 79, Svk 1914 4 15, LietK 1917 70, ŪK 1911 57, ŽmK 1918 49 (liga limpa),
nelipti – **nelimpanti** liga NK 1905 (1904) 24, Svk 1910 2 6 (liga nelimpa),
naikinti – **naikinanti** liga SK 1905 6, Žin 1911 183 (liga naikina),
nublokšti – **nubloszkianczios** ligos VL 1890 28 4 (liga nubloškia),
nusilpninti – **nusilpninančios** ligos VŽ 1905 225 4 (liga nusilpnina),
silpninti – **silpninanti** liga DK 1908 96 (liga silpnina),
parbaigti – **parbaigianti** liga Žin 1911 182 (liga parbaigia),
pasenėti – **pasenėjusi** liga Svk 1912 8 29 (liga pasenėjo),
užsidegti – **užsidegianti** Liga LP 1891 52 (liga užsidega),
užsisenėti – **užsisenėjusi** liga Šlt 1914 7 102, NG 1924 100 / užsisenėjusi liga DMS 1912 17 (liga užsisenėjo).

2.2. Sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu liga ir įvardžiuotiniais veikiamosios rūšies dalyviais reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis. Šio tipo pavadinimai nebūdingi – tiriamuosiuose šaltiniuose aptikti du subjekciniai žodžių junginiai, kurių pagrindinis dėmuo *liga* yra subjektas. Liga (subjektas) gali:

lipti – **limpančioji** liga KD 1895 32, Svk 1910 4 1, LietK 1917 69 / *limpančioji* liga LAK 1885 52, V 1899 12 184 (liga limpa), užsisenėti – **užsisenėjusioji** liga DMS 1912 49 / *užsisenėjusioji* liga SK 1901 3 (liga užsisenėjo).

Apibendrinant tai, kas pasakyta pirmajame ir antrajame straipsnio skirsniuose, galima teigti, kad vyrauja pavadinimai, kuriuose pagrindinis dėmuo *liga* atlieka subjekto funkciją. Liga gali atlikti begalę įvairiausių veiksmų – apkrėsti, atsikartoti, įsikerėti, įsisenėti, išsisknyti, išberti, kibti, naikinti, (ne)lipti, (ne)užkrėsti, nublokšti, (nu)silpninti, parbaigti, pasenėti, prisiesti, pulti, užsidegti, užsisenėti, bet dažniausiai liga gali išberti, lipti, užkrėsti. Pavadinimai, kurių pagrindinis dėmuo *liga* atlieka objekto funkciją, galima sakyti, nebūdingi. Ligą galima pagydyti, (ne)išgydyti, suskaičiuoti, užleisti, užsendinti. Reti atvejai, kai tarp pavadinimų dėmenų susiklosto aplinkybiniai (priežasties) santykiai.

3. Dvižodžiai sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu *liga*, kurių priklausomieji dėmenys reiškiami subūdvardėjusiais priesagos *-tinas* reikiamybės dalyviais

Atskirą tipą sudaro pavadinimai, kurių priklausomieji dėmenys reiškiami subūdvardėjusiais priesagos *-tinas* reikiamybės dalyviais (žr. 1 lentelę).

Reikiamybės dalyviai paprastai žymi ypatybes, kylančias iš reikiamo atlikti veiksmo, tačiau esama ir tokių minėtos priesagos vedinių, kurie neturi reikiamo atlikti veiksmo reikšmės, jie tiesiog žymi ypatybes, susijusias su dažnai atliekamu, nuolatiniu ar galimu atlikti veiksmu (LKG II 347). Junginiai su reikiamybės dalyviu reiškia pažymimuosius santykius, paprastai su objektinės reikšmės atspalviu (LKG III 230).

Prie tokių būtų galima priskirti trejetą pavadinimų, pvz.: *mirtina* liga Svk 1914 3 10, *pasibjaurėtina* liga DMS 1912 31, *pasibaisėtina* liga DMS 1912 34.

4. Dvižodžių sudėtinių pavadinimų su pagrindiniu dėmeniu *liga* skirtingos raiškos dalyvio, einančio priklausomuoju dėmeniu, pasirinkimo klausimu

Šiame skirsnyje aptariami atvejai, kai tarpusavyje konkuruoja pavadinimų priklausomieji dėmenys, reiškiami veikiančios ir neveikiančios rūšies dalyviais, pvz.: *išberianti* liga ir *išberiama* liga, *kimbanti* liga ir *kimbama* liga, *limpanti* liga ir *limpama* liga, *nelimpanti* liga ir *nelimpama* liga, bei

paprastosios ir įvardžiuotinės formos dalyviais, pvz.: *išberiama liga* ir *išberiamoji liga*, *limpama liga* ir *limpamoji liga*, *limpanti liga* ir *limpančioji liga*, *nelimpama liga* ir *nelimpamoji liga*, *užkrečiama liga* ir *užkrečiamoji liga*. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, dažniausiai tiriamuosiuose šaltiniuose įvairavo infekcinę ligą įvardijančių pavadinimų dalyviais einančių priklausomųjų dėmenų raiška. Kodėl tekstų autoriai rinkosi vartoti nevienodos raiškos dalyvius, nors pavadinama sąvoka buvo ta pati? Tokių klausimų kelti kažin ar prasminga dėl kelių priežasčių. XIX a. pab. – XX a. pr. populiarinamųjų medicinos ir sveikatos raštų autorių svarbiausias tikslas buvo šviečiamasis – perteikti dalykines žinias. Autoriai, manytina, sąmoningai nesirinko, kokį dalyvį vartoti. Dažniausiai jie rašė, kaip mokėjo, galbūt net nusižiūrėdavo į kitų autorių tekstus. Viena, kas jiems buvo ypač svarbu, tai rašyti paprastam skaitytojui suprantama kalba, taigi lietuviškai, o kalbinės plonybės vargu bau rūpėjo. Veikiamosios ar neveikiamosios rūšies, paprastosios ar įvardžiuotinės formos dalyvių autoriai greičiausiai rinkdavosi spontaniškai. Šitai liudija, pavyzdžiui, tai, kad net vienoje publikacijoje tas pats autorius rašydamas apie tą pačią ligą vartodavo skirtingos raiškos dalyvius (žr. 1, 2 ir 3 pav.).

1 pav. Fragmentas su infekcinės ligos pavadinimais *limpamos ligos*, *limpamosios ligos* (Kol 1915 3)

Visos ligos žmogų skaudžia ir vargina. Bet limpamos ligos, kurios iškarto, tarytum vėsula, pagauna daugelį žmonių, tampa tikra žmonijos nelaimė. Tokių ligų tarpe randasi ir kolera. Kad panašios ligos negalėtų smarkiai plisti, būtina reikia, kad kiekvienas žmogus išmanytų, iš ko limpamosios ligos atsiranda ir kaip jos plėtojasi.

2 pav. Fragmentai su infekcinės ligos pavadinimais *užkrečiamoji liga*, *užkrečiama liga* (Art 1910 19 69)

Nešvarus užlaikymas savo kūno ir gyvenamųjų namų yra jau nelaimės užstatas. Ištikrųjų, kur pirmučiausia pasirodo ta arba kita užkrečiamoji liga?—Nešvaruose ir purviniuose namuose, kame

Tegu mus Dievas gelbi nuo tokių prasikaltimų! Juk kiek bėdos, vargų kenčia kiekviena šeimyna su pasirodymu toj ar kitoj užkrečiamos ligos! O ką iškentčia pirtis ligoniai, arba ką

3 pav. Fragmentai su infekcinės ligos pavadinimais *limpančioji liga*, *limpanti liga* (LietK 1917 69, 70)

Žymės pavojingųjų limpančiųjų ligų.
Žmonės dažnai mažai tenusimano apie ligas. Beveik visas ligas, kurios prasideda karščiu arba spuogais, laiko karštilige, bet kartais svarbios ligos žymės palaido mažmožiu ir todėl pervėlai šaukiasi gydytojaus pagalbos. Lai tatal paaiš-

Čia yra dažniausiai atsitinkančių limpančiųjų ligų dėmės.

Taigi, bent kokį nuoseklumą ar tendenciją čia sunku būtų įžiūrėti. Kita vertus, tokių konkurencinių dalyvių vartosenos atvejų tiriamojoje medžiagoje nėra daug.

5. Dvižodžių sudėtinių pavadinimų su pagrindiniu dėmeniu *liga* ir dalyviais reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis terminiško klausimu

Šis klausimas buvo keltas ir nagrinėjant pavadinimus, kurių priklausomieji dėmenys reiškiami būdvardžiais. Jis ne mažiau svarbus ir kalbant apie dalyviais reiškiamus priklausomuosius dėmenis. Kad žodžių junginių būtų galima laikyti terminu, jis turi įvardyti tam tikros mokslo ar technikos srities sąvoką (žr. Карлова 2009: 254; plačiau žr.: Головин, Кобрин 1987: 43–48; Costa, Raquel 2004: 1530–1531; Манцаева 2007: 53–55; Левенкова 2015: 1394–1400; Сабанчиева 2016: 315–316; Подолина 2017: 84–86; Подолина 2018: 76–77; Тимофеева, Огнева 2018: 31–32).

Tarp aptariamųjų pavadinimų pasitaikė tik keli, kurie atitinka termino statusą. Pirma, jie įvardija konkrečias klinikinės sąvokas, antra, tekstuose vartojami įvardžiuotinėmis formomis, nors šis požymis, palyginti su pirmuoju, tiriamojo laikotarpio tekstuose nėra terminiškamą lemiantis.

Vienas iš tokių terminų būtų *puolamoji liga*. Tai yra lėtinės ligos, kuriai būdingi įvairūs priepuoliai, tam tikri asmenybės pakitimai, kartais progresuojantys iki silpnaprotystės (ME I 235), pavadinimas (lot. *epilepsia*). Jis tekste vartojamas kaip *nuomario* sinonimas ir pateikiamas greta skliaustuose.

Kitas terminu laikytinas pavadinimas būtų *miegamoji liga*. Remiantis kontekstu nustatyta, kad tai yra Afrikoje paplitusios žmogaus ir gyvūnų parazitinės ligos, kurią sukelia žiuželinis pirmuonis *Trypanosomosa brucei*, pavadinimas (dabar ši liga vadinama *mieglige*, arba *afrikine trifanosomoze*) (žr. VLEe), pvz.:

Jam pirmiausiai pasisekė sutaisyti vaistą nuo Afrikoje prasiplatinusios *miegamosios ligos*. Toji pakyla nuo įkandimo tūlos veislės musių, kurios kąsdamos prileidžia į kraują gyvūnėlių, vadinamų tripanozomais. Tiems besiveisiant ir naikinant žmogaus gyvastį, kiekvienas užkrėstas pasidaro vangus, susnūdęs, nyksta, kol galainiui visiškai nusibaigia DMS 1912 85.

Prie terminų priskirtini ir tokie pavadinimai kaip *užkrečiamoji liga*, *limpamoji liga*. Jie įvardija tam tikrą ligų rūšį – ligas, kurias sukelia į organizmą įsiskverbę patogeniniai mikrobai (bakterijos, virusai, grybeliai, pirmuonys) (ME I 352). Beje, ir dabar šios ligos vadinamos terminu *užkrečiamosios ligos*. Tekstuose neretai minėti terminai vartojami daugiskaitos forma, t. y. įvardija kuopinę sąvoką, pvz.:

Kad galima kai-kuriomis *limpamosiomis ligomis* užsikrėsti per orą, vandenį ir maistą, mokslas jau nesykį yra parodęs Art 1910 25 93.

Pasirodžius tarp vaikų epidemijai by kokios užkrečiamųjų ligų, būtent skarletinos, kokliušo ir kitų, pradeda sirgti jomis ir mokyklų vaikai Vlt 1914 101 2.

Terminais laikomi ir tokie pavadinimai, kurių priklausomasis dėmuo reiškiamas paprastosiomis minėtų dalyvių formomis, pvz.: *limpama liga*, *užkrečiama liga*, juoba kad pasitaiko tekstų, kuriuose šios formos vartojamos pramaišui, pvz.:

Visi mokiniai, sergą limpama liga ir galį ją kitiems perduoti, turi būti pašalinti iš mokyklos, kol nebus iš jų pavojaus, kad liga jų teks kitiems SvK 1920 4 1.

Mat tokiu būdu dažnai apsireiškia įvairios *limpamosios ligos* – šiltinės, difteritas, skarlatina, tymai blusinės, jadra), kokliušas, influenza (irmedė) ir kt. SvK 1920 4 1.

Čia taip pat minėtinas *kimbamos ligos* pavadinimas, kuriuo kai kuriuose tekstuose vadinamos užkrečiamosios ligos, plg. *kibti* 2. „lipti (*apie užkrečiamą ligą*)“ LKŽe, pvz.:

Apie džiovą, kaip apie kimbamą ligą, pirmiausiai rašė Izokratas, grekų daktaras, kurs darbavosi tuose laikuose kada gyveno ir Hipokratas DŽ 1903 3.

Tiriamuosiuose tekstuose neretai minėtoji ligų rūšis įvardijama junginiais, kurių priklausomasis dėmuo yra veikiamosios rūšies dalyvis *limpanti*, *kimbanti*, pvz.:

Geriantis alkoholių svarume lengvesnis, taipogi labai greitai apserga plaučių uždegimu, greičiau užsikrečia *limpančiomis ligomis* ir ant galo labai tankiai žūva nuo širdies silpnumo DS 1910 26.

Kimbančiai ligai laimingai pasibaigus arba ligoniui mirus, mūsų pareiga yra gerai išvalyti ir dezinfikuoti kambarius ir viskas, kas tik yra ir buvo jame per ligą, – geriausia yra dezinfikuoti visas būtas ŠLL 1901 3.

Apskritai ne viename tekste pastebėta, kad autoriai sinonimiškai vartoja minėtuosius terminus.

Terminais laikomi ir pavadinimai *išberiamos ligos*, *išberiamosios ligos*, kurie įvardija ligų rūšį – ligas, kurių būdingas požymis – odos išbėrimas, pvz.:

Patirta, kad kai-kurios išberiamos ligos, maras, skarlatina ir džiova platinasi dasilytėjant ir per orą, <...>, Vlt 1915 70 2.

<...> gydant <...> plaučių ligas, vėjarauples, tymus, šlakuotąją šiltinę ir visas *išberiamąsias ligas* Žin 1911 173.

Laimutė Bučienė, tyrinėjusi veiksminio apibūdinimo žodžių junginius, teigia, kad tarp veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyvių esama reikšmės skirtumo. Atributiniai junginiai su esamojo laiko neveikiamaisiais dalyviai tinka terminams sudaryti, nes reiškia pastovias, daiktams būdingas

ypatybes, o su esamojo laiko veikiamosios rūšies dalyviais žymi tokias daiktų ypatybes, kurios yra susijusios su sakinyje nurodytu metu vykstančiu veiksmu (Bučienė 2007: 21). Atliktas tyrimas patvirtina šį teiginį iš dalies, mat, kaip rodo medžiaga, XIX a. pab. – XX a. pr. medicinos tekstuose terminais (nors ir nedažnai) gali eiti ir junginiai su veikiamosios rūšies dalyviais, kitaip sakant, pastarieji reiškia ne laikinąsias, o pastoviąsias ypatybes.

Visi kiti pirmuosiuose straipsnio skyreliuose aptarti pavadinimai, kurių yra dauguma, nėra tikrieji terminai, t. y. jie neįvardija sąvokų, jų priklausomasis dėmuo žymi tik laikinąją pagrindiniu dėmeniu reiškiamo denotato ypatybę. Beje, tokių pavadinimų priklausomaisiais dėmenimis dažniausiai eina paprastųjų formų dalyviai.

IŠVADOS

XIX a. pab. – XX a. pr. populiarinamojoje medicinos raštijoje (knygoje, knygelėse, laikraščių ir kalendorių straipsniuose) rasti 43 dvižodžiai sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu *liga*, kurių priklausomieji dėmenys reiškiami dalyviais.

Nustatyta, kad tiriamųjų pavadinimų priklausomieji dėmenys reiškiami neveikiamosios ir veikiamosios rūšies dalyviais, taip pat subūdvardėjusiais priesagos *-tinas* reikiamybės dalyviais, tačiau pastaroji raiškos forma nėra būdinga. Abiejų rūšių dalyviai yra reiškiami paprastąja ir įvardžiuotine formomis. Vyrauja priklausomieji dėmenys, kuriais eina paprastosios formos neveikiamosios ar veikiamosios rūšies dalyviai. Galima sakyti, kad ši raiškos ypatybė tiriamuosius pavadinimus kiek nutolina nuo tikrųjų terminų, nes, kaip žinoma, įvardžiavimas yra būdingas rūšinės sąvokos įvardijimo požymis. Tačiau kalbamieji pavadinimai yra ne mokslinių tekstų žodžių junginiai, taigi ir moksliskumo požymio – įvardžiavimo – atvejai yra sporadiški.

Išskirti trys priklausomųjų dėmenų raiškos tipai: $Dlv_{nvk} \leftarrow Dktv_{liga}$, $Dlv_{vk} \leftarrow Dktv_{liga}$, $Dlv_{rk} \leftarrow Dktv_{liga}$. Vyraujantis tipas – $Dlv_{nvk} \leftarrow Dktv_{liga}$. Pirmųjų dviejų tipų savo ruožtu išskirti 4 raiškos potipiai: $Dlv_{nvk(ppr)} \leftarrow Dktv_{liga}$, $Dlv_{nvk(įvardž)} \leftarrow Dktv_{liga}$, $Dlv_{vk(ppr)} \leftarrow Dktv_{liga}$, $Dlv_{vk(įvardž)} \leftarrow Dktv_{liga}$. Vyraujantis potipis – $Dlv_{nvk(ppr)} \leftarrow Dktv_{liga}$.

Išsiaiškinta, kad pagrindinis dėmuo *liga* atlieka tris semantines – subjekto, objekto ir aplinkybės – funkcijas. Vyrauja subjektinio atspalvio žodžių junginiai, kitaip sakant, dažniausiai pagrindinis dėmuo *liga* atlieka subjekto funkciją, t. y. jis užima aktyvią poziciją. Transformavus tiria-

mąšias daiktavardines konstrukcijas į veiksmažodines, matyti, kad *liga* eina su dvidešimčia intransityvinių veiksmažodžių; dažniausi iš jų yra *lipti* ir *užkrėsti*. Atvejai, kai minėtas dėmuo atlieka objekto ar aplinkybės funkciją, yra pavieniai.

Išnagrinėjus pavadinimus su skirtingos raiškos (veikiamosios ir neveikiamosios rūšies, paprastosios ir įvardžiuotinės formos) dalyviais einančiais priklausomaisiais dėmenimis, galima būtų teigti, kad tekstų autoriai spontaniškai, o ne sąmoningai rinkosi, kokį dalyvį vartoti, daugiausia rašė, kaip išmanė ar nusižiūrėję į kitų autorių tekstus. Svarbiausias tikslas, kurio jie siekė, – paprastam skaitytojui suprantama kalba perteikti dalykines žinias, kitaip sakant, labiau rūpėjo turinys, o ne formos kalbinės plonybės.

Terminiškumo atžvilgiu aiškiai išsiskiria dvi pavadinimų grupės. Pirmosios grupės pavadinimus galima laikyti tikraisiais terminais, nes jie tiek ir semantika, tiek ir forma atitinka termino statusą – įvardija medicinos sąvokas, o jų priklausomasis dėmuo žymi skiriamąją rūšinę ypatybę. Svarbu pažymėti tai, kad terminais tiriamojo laikotarpio medicinos tekstuose eina ir junginiai su veikiamosios rūšies dalyviais reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis. Antrosios grupės pavadinimai yra netikrieji terminai – jie neturi ryšio su medicinos sąvoka, o jų priklausomasis dėmuo žymi laikinąją ypatybę, aktualią tik konkrečiame tekste.

ŠALTINIAI

KNYGOS IR KNYGELĖS

- Dez 1915 – *Kas tai yra dezinfekcija ir kam ji reikalinga*, Pirogovo draugijos skyriaus sveikatos žinioms platinti leidinio Nr. 22 vertimas, Maskva: Lietuvių d-ja aukštųjų maskvos m-klų moksleiviams šelpti. Leidimo komisija, (Vilnius: Martyno Kuktos sp.).
- DK 1908 – *Daktaras kišeniuje: aiškūs pamokinimai kaip užlaikyti sveikatą ir kaip nuo ligų apsiginti, su daugeliu receptų surinktų nuo geriausių daktarų*, sutaisė M. Paltanavičia, Worcester, Mass: spausdinta spaustuveje M. Paltanavičiaus.
- DL 1915 – *Apie drugio ligą*, Pirogovo draugijos skyriaus sveikatos žinioms platinti leidinio Nr. 7 vertimas, Maskva: Lietuvių d-ja aukštųjų Maskvos m-klų moksleiviams šelpti. Leidimo komisija, (Vilnius: Martyno Kuktos sp.).
- DMS 1912 – *Daktaras bei mokslas apie sveikatą*: naujausia knyga, Philadelphia, Pa.: išleido The Philadelphia Medical clinic.
- DN 1906 – *Daktaras namuose, arba, Aprašymas ligų ir jų gydymas*, pagal daktarus Basanavičių, Vileiszi, collins, Stout ir daugeli kitu sutaisė K. W. Gedeminas, So. Boston, Mass.: [išleid. ir] spauda Gedemino ir Mickevičiaus.
- DS 1910 – *Darbininko sveikata*, pagal daktarą A. Kats'ą parašė P. Norkus, Philadelphia, Pa.: turtu ir spauda „Kovos“.
- DŽ 1903 – Dr. S. A. Knopf, *Džiova ir kova su ja: populiariškas konkursinis darbas, apdovanotas ant kongreso Berlyne (24–27 geg. 1899 m.), susirinkusio apsvaistyti kovos įrankius su džiova*, sutaisė D-ras A. V., Tilžėje.
- DŽA 1911 – *Džiova*: referatai, surengti „Aušros“ draugijai, dr. F. Matulaitis, [JAV: s.n.] (Chicago, Ill.: spauda „Lietuvos“).

- Džiov 1915 – *Apie džiovą*, Pirogovo draugijos skyriaus sveikatos žinioms platinti leidinio Nr. 10 vertimas. Maskva: Lietuvių d-ja aukštųjų Maskvos m-klų moksleiviams šelpti. Leidimo komisija, (Vilnius: Martyno Kuktos sp.).
- DŽPK 1909 – Dr. K. Jokanto, *Džiova, jos priežastys ir kova su ja*, Vilnius.
- KD 1895 – *Ką daryti, kad sveiki butume ir ilgai gyventume*, vertė iš lenk. kalbos D-ras F. Antaniukas, Tilžėje.
- KD 1905 – *Kas daryti, kad sveiki butume ir ilgai gyventume*, vertė iš lenkų kalbos D-ras A. Vileišis, Vilnius.
- Kol 1915 – *Apie kolerą ir kaip nuo jos apsisaugoti*, Pirogovo draugijos skyriaus sveikatos žinioms platinti leidinio Nr. 8 vertimas, Maskva: Lietuvių d-ja aukštųjų Maskvos m-klų moksleiviams šelpti. Leidimo komisija, (Vilnius: Martyno Kuktos sp.).
- KŽP 1904 – *Kūdikių žindymas ir penėjimas*, vertė Atgalainis, Tilžėje.
- LyTL 1915 – *Lytiškos Ligos ir Kaip nuo jų apsisaugoti*, parašė D-ras F. Matulaitis, antra, peržiūrėta ir pagerinta laida, So Bostona, Mass.
- LPr 1891 – *Ligonii prietelius: kelrodys wisiems tiems, kurie prie atsirandanczių ligų patys saw pirmąj pagalbą prisiteikti nor ir ant to geras namų pryprowas įsitiekti wélyjas*, sudarė Friedrich Adolph Richter, Leipciukej': Richterio knyginyczia ([Rudolstadt : Richtero drukorija]).
- LUL 1915 – *Apie limpamąsias arba užkrečiamas ligas: (daktaro pasikalbėjimas su žmonėmis)*, Pirogovo draugijos skyriaus sveikatos žinioms platinti leidinio Nr. 5 vertimas, Maskva: Lietuvių d-ja aukštųjų Maskvos m-klų moksleiviams šelpti. Leidimo komisija, (Vilnius: Martyno Kuktos sp.).
- MGV 1909 – *Mano gydymas vandeniu sulig 40-metinių patirimų*, parašė kunigas S. Kneipp, iš vokiečių kalbos vertė Aguonaitis, Ryga: A. Macijausko knygynas.
- NamG 1907 – *Naminis gydytojis*, parašė A. Aitvaras, Ryga: lėšos A. Macejevskio, [i.e. 1906] (Ryga: H. Hempel ir ko).
- NG 1924 – *Naminis gydytojas. Trumpas prasčiausių ligų aprašymas ir jų gydymas*, antrasis pataisytas leidimas, Kaunas.
- PNA 1903 – Dr. Fr. Esmarch, *Pirmoji pagalba nelaiminguose atsitikimuose*, išvertė daktaras A. V., Tilžėje.
- PrR 1915 – *Pragaro rauplė*, Pirogovo draugijos skyriaus sveikatos žinioms platinti leidinio Nr. 28 vertimas. Maskva: Lietuvių d-ja aukštųjų Maskvos m-klų moksleiviams šelpti. Leidimo komisija, (Vilnius: Martyno Kuktos sp.).
- RAK 1895 – *Rodos motinoms apie auginimą žindomų kūdikių*, sutaisyta pagal Michailovą; [vertė J. Račiūnas?], Tilžėje: [Ukininkas].
- Sif 1915 – *Apie sifilį*, Pirogovo draugijos skyriaus sveikatos žinioms platinti leidinio Nr. 3 vertimas, Maskva: Lietuvių d-ja aukštųjų Maskvos m-klų moksleiviams šelpti. Leidimo komisija, (Vilnius: Martyno Kuktos sp.).
- Skarl 1915 – *Apie skarlatiną (karūs)*, Pirogovo draugijos skyriaus sveikatos žinioms platinti leidinio Nr. 14 vertimas, Maskva: Lietuvių d-ja aukštųjų Maskvos m-klų moksleiviams šelpti. Leidimo komisija, (Vilnius: Martyno Kuktos sp.).
- SŽL 1886 – *Svarbiausios žmonių ligos*, Petro Nėrio, Tilžėje.
- ŠLL 1901 – *Trumpi šneka apie limpančias ligas ir kaip nuo jų apsiginti*, parašė D-ras V. A., Tilžėje.
- UL 1914 – *Užkrečiamosios ligos*, parašė gydytojas E. D., Vilnius.
- ULB 1912 – *Užkrečiamųjų – limpamųjų ligų išsiplėtojimo budai ir kova su jomis*, dr. A. L. Graičiunas, Wilkes-Barre, Pa.: „Draugo“ [išleid. ir] sp.
- ŽD 1913 – *Kas reikia žinoti apie džiovą*, iš vokiečių kalbos vertė D-ras Bagdonavičius, Vilnius.
- Žin 1911 – *Žinynas: knyga žinių iš mitologijos, historijos, etnografijos, astronomijos, aritmetikos, medicinos ir kitų mokslų bei jų šakų*, iš įvairių šaltinių surinko J. Laukis [Domininkas Keliauninkas], Chicago, Ill.: „Aušros“ knygynas, (Chicago, Ill.: „Lietuvos“ spauda).
- ŽLL 1920 – *Kas reikia žinoti apie lyties ligas*, vertė iš vokiečių kalbos D-ras J. Bagdonas, Kaunas: Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamento leidinys.
- ŽmM 1915 – *Apie žmogaus marą*, Pirogovo draugijos skyriaus sveikatos žinioms platinti leidinio Nr. 14 vertimas, Maskva: Lietuvių d-ja aukštųjų Maskvos m-klų moksleiviams šelpti. Leidimo komisija, (Vilnius: Martyno Kuktos sp.).

LAIKRAŠČIAI

A₁ – *Ausra* 1883 4 112

A₂ – *Aušra* 1915 32 418

Art – *Artojas* 1910 15 54; 1910 19 69; 1910 25 93; 1910 26 97; 1910 30 113

Gdt – *Gydytojas* 1914 1 2; 1914 2 5; 1914 3 9; 1914 4 14; 1914 5 18; 1914 6 21; 1914 7 25; 1915 1 1; 1915 3 9

LA – *Lietuvos aidas* 1917 3 4
 Ps – *Pasiuntinys* 1912 5 150
 Svk – *Sveikata* 1909 1 7; 1909 5 3; 1910 2 6; 1910 3 1; 1910 4 1; 1910 11 4; 1912 7 28; 1912 8 29, 32; 1913 2 7; 1913 4 13, 15; 1913 5 20; 1914 2 7; 1914 3 10; 1914 4 15; 1914 5 19; 1920 1 3; 1920 3 1, 4; 1920 4 1; 1921 6 2
 Šlt – *Šaltinis* 1909 5 69; 1910 18 280; 1912 3 36; 1912 21 328; 1912 40 632; 1913 46 729; 1914 7 102
 U – *Ukininkas* 1891 2 77; 1891 3 132; 1892 VI/VII 230; 1897 3 41
 V – *Varpas* 1889 X 153; 1899 12 184
 Vad – *Vadovas* 1913 16 62, 169; 1913 16 63, 277
 VL – *Vienybė lietuvininkų* 1890 27 5; 1890 28 4
 Vlt – *Viltis* 1913 62 2; 1914 83 1; 1914 101 2; 1914 144 1; 1914 159 3; 1915 70 2; 1915 88 2
 VŽ – *Vilniaus žinios* 1905 5 2; 1905 124 4; 1905 225 4; 1906 222 3; 1908 2 1
 ŽLA – *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga* 1894 XI 82

KALENDORIAI

AVK_V 1918 (1917) – *Aušros Vartų kalendorius 1918*, Vilniuje, 1917.
 AVK_V 1919 (1918) – *Aušros Vartų kalendorius 1919*, Vilniuje, 1918.
 DMK_{NY} 1911 – *Didysis Marijos kalendorius Lietuvos ir Žemaičių katalikams 1912 metams*, New – York.
 LAK 1885 – *Lietuviszkas Auszros kalendorius ant metu 1885*, Bitėnai.
 LdK 1919 – *Liaudies kalendorius Kaimynas 1919*, Vilniuje.
 LietK 1917 – *Lietuvos kalendorius 1917 metams*, Vilniuje.
 LietK 1918 – *Lietuvos kalendorius 1918 metams*, Vilniuje.
 LieUK 1905 – *Lietuvių ukininkų kalendorius ant metų 1905*, S.-Peterburgas.
 LKal 1901 – *Lietuwiŝkos kalendros metui 1901*, Tilžėje.
 LtAK 1886 (1885) – *Lietuviszkas Auszros kalendorius ant metu 1886*, Tilžeje, 1885.
 LtK 1892 (1892) – *Lietuwiŝkos kalendros pridelio metui 1892*, Tilžėje, 1892.
 NK 1905 (1904) – *Naujas kalendorius 1905 metams*, Tilžėje, 1904.
 SK 1901 – *Severos kalendorius lietuviams metui 1901*, W. F. Severa, cedar Rapids Iowa.
 SK 1905 – *Severos kalendorius dēlei Lietuvui*, W. F. Severa co. cedar Rapids, Iowa.
 UK 1900 (1899) – *Ukiŝkasis kalendorius ant metų 1900*, Vilniuje, 1899.
 UkK 1917 (1916) – *Ukininkų kalendorius 1917 metams*, Vilniuje 1916.
 UkK 1918 – *Ukininkų kalendorius 1918 metams*, Vilnius.
 ŪK 1911 – *Ūkiŝkasis kalendorius 1911 metams*, Brooklyn, N. Y.
 ŪKl 1920 – *Ukininkų kalendorius 1920 metams*, Berlin.
 ŽmK 1919 – *Žemaičių kalendorius Tilžės keleivio 1919 metams*, Tilžėje.
 ŽvK 1905 – *Katalikiszko laikraszcio Žvaigždes kalendorius 1905 metams*, Shenandoah, Pa.

LITERATŪRA

Bučienė Laimutė 2007: Veiksminio apibūdinimo atributiniai junginiai. – *Žmogus ir žodis* I, 19–23.
 Bunevičiūtė Laimutė 1998: Atributinių junginių samprata, aprašymo galimybės ir kai kurie požymiai. – *Kalbotyra* XLVII(1), 29–42.
 Costa Rute, Raquel Silva 2004: *The Verb in the Terminological Collocations Contribution to the Development of a Morphological Analyser MorphoComp*, 1531–1534. Prieiga internete: <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2004/pdf/795.pdf>.
 LKG II – *Lietuvių kalbos gramatika* 2, Vilnius: Mintis, 1971.
 LKG III – *Lietuvių kalbos gramatika* 3, Vilnius: Mokslas, 1976.
 ME I – *Medicinos enciklopedija* 1, Vilnius: Valstybinė enciklopedijų leidykla, 1991.
 VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/mieglige/>.
 Zemlevičiūtė Palmira 2020: XIX a. pab.–XX a. pr. dvižodžiai sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu *liga* ir būdvardžiu reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis. – *Terminologija* 27, 233–257.
 Головин Борис Николаевич Кобрин Рафаил Юрьевич 1987: *Лингвистические основы учения о терминах*, Москва: Высшая школа.

- Карлова Татьяна Михайловна 2009: Особенности перевода терминологических атрибутивных словосочетаний в технических текстах. – *Научные чтения. Сборник материалов научно-практической конференции профессорско-преподавательского состава Сыктывкарского лесного института по итогам научно-исследовательской работы в 2008 году*, ответственный редактор В. В. Жиделева, ответственная за выпуск А. М. Попова, Санкт-Петербург: Сыктывкарский лесной институт – филиал государственного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Санкт-Петербургская государственная лесотехническая академия имени С. М. Кирова», 254–258. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_25434368_58853127.pdf.
- Левенкова Анна Юрьевна 2015: Степень устойчивости терминологического словосочетания. – *Научный альманах* 7(9), Тамбов: ООО «Консалтинговая компания Юком», 1394–1400. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_24068596_53596169.pdf.
- Манцаева Айна Новрдиевна 2007: Терминологические словосочетания. – *Lingua-Universum* 1, Грозный: Научно-исследовательский кружок Lingua-universum, 53–55. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_26258070_59569985.pdf.
- Подолina Оксана Владимировна 2017: К вопросу о специфике термина и особенностях его функционирования в языке. – *Проблемы модернизации современного высшего образования: лингвистические аспекты*: материалы III Международной научно-методической конференции: в 2 томах, Омский автобронетанковый инженерный институт, Москва: ООО «Издательство Ипполитова», 84–88. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_29175260_13434274.pdf.
- Подолina Оксана Владимировна 2018: Аспекты изучения терминологических словосочетаний (ТС) в лингвистической литературе. – *Проблемы модернизации современного высшего образования: лингвистические аспекты*: материалы IV Международной научно-методической конференции, Омск: ООО «Издательство Ипполитова», 75–79. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_34890372_50252206.pdf.
- Пуя Фазели 2012: Синтаксический способ образования политических терминов в современном русском языке. – *Вестник БДУ. Серия 4: Филология. Журналистика. Педагогика* 1, Минск: Белорусский государственный университет, 74–78. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_21812920_82597329.pdf.
- Сабанчиева Асият Камилловна 2016: Особенности терминов как специальных лексических единиц (на примере терминов сферы астрономии). – *Филология: научные исследования* 4, 314–324. DOI: 10.7256/2305-6177.2016.4.20476. Prieiga internete: https://nbpublish.com/library_get.php?id=39409.
- Тимофеева Надежда Павловна, Огнева Татьяна Николаевна 2018: Особенности синтаксической деривации в отраслевой терминологии. – *Язык и мир изучаемого языка*: сборник научных статей, ред. совет: А. А. Зарайский, Е. А. Елина, С. П. Хижняк, Саратов: Саратовский социально-экономический институт (филиал) федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Российский экономический университет им. Г. В. Плеханова», 29–38. Prieiga internete: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_35002042_35737893.pdf.

TWO-WORD COMPOSITE NAMES OF LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURY WITH *liga* AS HEAD ELEMENT AND DEPENDENT ELEMENTS EXPRESSED BY PARTICIPLES

Summary

The article analyses two-word composite names with *liga* as the head element and dependent elements expressed by participles, which were used in the medical texts of the late 19th century – early 20th century written in a popular scientific style (books, booklets, newspaper and calendar articles).

It was found that the dependent elements of those names are expressed by passive and active participles, as well as the adjectivized participles of necessity with the suffix *-tinas*, but the latter form of expression is not very common. The participles of both types are expressed by simple and pronominal forms. Dependent elements expressed by simple passive or active participles prevail.

Three types of expression of dependent elements were singled out: $Dlv_{nvk} \leftarrow Dktv_{liga}$, $Dlv_{vk} \leftarrow Dktv_{liga}$, $Dlv_{rk} \leftarrow Dktv_{liga}$. The dominant type is $Dlv_{nvk} \leftarrow Dktv_{liga}$. Four subtypes of expression were distinguished within the first two types: $Dlv_{nvk(ppr)} \leftarrow Dktv_{liga}$, $Dlv_{nvk(jvardž)} \leftarrow Dktv_{liga}$, $Dlv_{vk(ppr)} \leftarrow Dktv_{liga}$, $Dlv_{vk(jvardž)} \leftarrow Dktv_{liga}$. The dominant subtype is $Dlv_{nvk(ppr)} \leftarrow Dktv_{liga}$.

It was ascertained that the head element *liga* plays three semantic – subject, object and adverbial modifier – functions. The word phrases with the shade of the subject prevail. In other words, the head element *liga* usually plays the function of the subject, i.e., it takes an active position. After we transform the noun constructions under analysis into verbal ones, we can see that *liga* is used in combination with twenty intransitive verbs; *lipti* and *užkrėsti* are most common. Cases where the abovementioned element plays the function of the object or adverbial modifier are individual only.

The analysis of the names with the participles of different expression (active and passive voice, simple and pronominal form) as their dependent elements presupposes that the authors of the texts in question chose specific participles spontaneously rather than consciously; they usually wrote as they knew or saw in the texts of other authors. Their principal aim was to render subject-specific knowledge to an ordinary reader in the understandable language or, in other words, they were more preoccupied with the content rather than form related linguistic subtleties.

As regards the attribution of names to terms, two groups of names stand out. The names of the first group can be considered proper terms, as they denote medical concepts and their dependent element expresses a distinctive specific quality. The phrases with the dependent elements expressed by active participles used in the medical texts of the period under analysis can be attributed to terms as well. The terms comprising the second group are improper terms; they have no connection with the medical concept, whereas their dependent element denotes a temporary quality, which is only relevant in a specific text.

Gauta 2021-04-19

Palmira Zemlevičiūtė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas palmira.zemleviciute@lki.lt